

Săpăturile de la Trifești (Jud. Iași)

VICTOR SPINEI

Cu prilejul săpăturilor întreprinse în vara anului 1959 la Trifești (jud. Iași), inițiate ca urmare a unor descoperiri întâmplătoare, au fost cercetate mai multe morminte din prima epocă a fierului și din perioada medievală, împrejurare cu care, în afara citorva complexe funerare corespunzătoare perioadei hallstattiene, au fost semnalate 25 de morminte de înhumatie din epoca medievală, dintre acestea 20 fiind dezvelite în întregime. Pe baza inventarului recuperat, constind dintr-o cruciuliță relicviar, trei butoni sferoidali, două verigi și citeva plăcuțe de diademă, toate din bronz, și un vîrf de săgeată din fier, necropola a fost încadrată, din punct de vedere cronologic, în secolul al XIII-lea¹. Ulterior, scheletele mai bine conservate au fost supuse unui detaliat studiu antropologic².

Avind în vedere rezultatele fructuoase ale săpăturilor din 1959 și posibilitățile ca ele să fie continuate, în planul de cercetare al Institutului de Istorie și Arheologie al Universității „Al. I. Cuza” din Iași, pe anul 1981, a fost prevăzută efectuarea de noi investigații arheologice, pe teritoriul comunei Trifești. O asemenea decizie era justificată, în mare parte, de stadiul încă necorespunzător privind perioada imediat anterioară momentului constituirii statului feudal de-sine-stătător al Moldovei.

Săpăturile din anul 1981, programate în cursul lunii septembrie, au vizat zona necropolei medievale³. Aceasta este situată pe o terasă inferioară a Prutului, riu care curge la est de sat, la circa 5 km distanță de obiectivul supus investigațiilor arheologice. Pînă în anii din urmă, cînd s-au întreprins ample lucrări de hidroameliorații, brațe ale Prutului, însoțite de obișnuita vegetație de luncă, se extindeau pînă sub marginea terasei pe care se află cimitirul. În prezent cele mai multe brațe au fost parțial asanate, dar ele continuă să acumuleze apă în perioadele cu ploi abundente sau

cînd crește nivelul Prutului. Nu este exclus ca în evul mediu cursul Prutului să fi fost situat ceva mai aproape de actualul sat Trifești, pe traseul unora din brațele sale desecate.

Suprafața pe care s-au amplasat săpăturile arheologice se află chiar în vatra satului, fiind mărginită la vest de sediul C.A.P. Trifești, iar la est de un drum de acces spre sediu, dincolo de care se găsește clădirea Circumscripției sanitare locale. Datorită construirii drumului, în urmă cu cîțiva ani, zona cercetată în 1981 nu a putut fi amplasată în continuarea secțiunilor săpate în 1959 care se aflau chiar lîngă localul Circumscripției sanitare, ci la circa 5—6 metri de acestea.

În privința sistemului de săpătură, s-a optat pentru trasarea a șapte secțiuni paralele, orientate 6300%0 NNV—3100%0 SSE, late de 2 m cu lungimea variabilă, dintre care cite una de 7 m, 17,30 m și 19,70 m, și cite două de 19,20 m și 20 m, aceste dimensiuni diferite fiind impuse de prezența în imediata lor vecinătate a unor drumuri, arbori mari și construcții anexe clădirilor menționate. Între secțiuni, s-a menținut un prag lat de 0,50 m, la care s-a renunțat pe alocuri, datorită lărgirilor necesare pentru cercetarea mormintelor. Adoptîndu-se sistemul respectiv, s-a asigurat cercetarea tuturor mormintelor aflate într-un perimetru de circa 17 × 17—20 m. Întrucît în mod practic nici-o groapă de mormînt nu avea în lungime mai puțin de 0,50 m, depășind deci grosimea pragurilor dintre secțiuni, sîntem convinși că nici un mormînt nu a putut trece neobservat.

Dat fiind că terenul neocupat de clădiri și drumuri din apropierea zonei cercetate era în parte cultivat, în parte folosit pentru depozitarea produselor cerealiere sau pentru alte nevoi ale C.A.P. nu am dispus de posibilitatea de a prelungi secțiunile, spre a ne edifica asupra limitelor necropolei. Numai spre est, dincolo de Circumscripția sanitară, la circa 40 m de zona cercetată metodic, s-a reușit să se secționeze terasa printr-un șanț cu aceeași orientare, lung de 45 m și lat de 1 m, care nu a intersectat, însă, nici un mormînt, semn că necropola nu se întindea pînă în zona respectivă. În schimb, ea pare să se fi extins pe o distanță mai mare spre vest, unde, cu prilejul săpării unei gropi aflate la circa 50 m de sectorul cercetat în 1981, localnicii au depistat citeva schelete umane. Luînd în considerație aceste obser-

¹ I. Ioniță, *Materiale*, 8, 1962, p. 733—739. Pentru încadrarea culturală a mormintelor hallstattiene, cf. și A. László, *Cerc. Ist. Iași, S.N.*, 7, 1976, p. 60—61 și 69.

² D. Botezatu și Gh. Ștefănescu, *SCA*, 7, 1970, 1, p. 13—18.

³ Colectivul de cercetare a fost compus din Victor Spinei (responsabil) și prof. Constanța Arhip din Trifești, căreia îi sîntem îndatorați deosebi pentru sprijinul în organizarea lucrărilor de pe șantier. Ținem să adresăm și cu acest prilej mulțumiri colegului Ion Ioniță pentru acordul de a continua săpăturile arheologice din zona pe care a cercetat-o în anul 1959, ca și pentru informațiile furnizate.

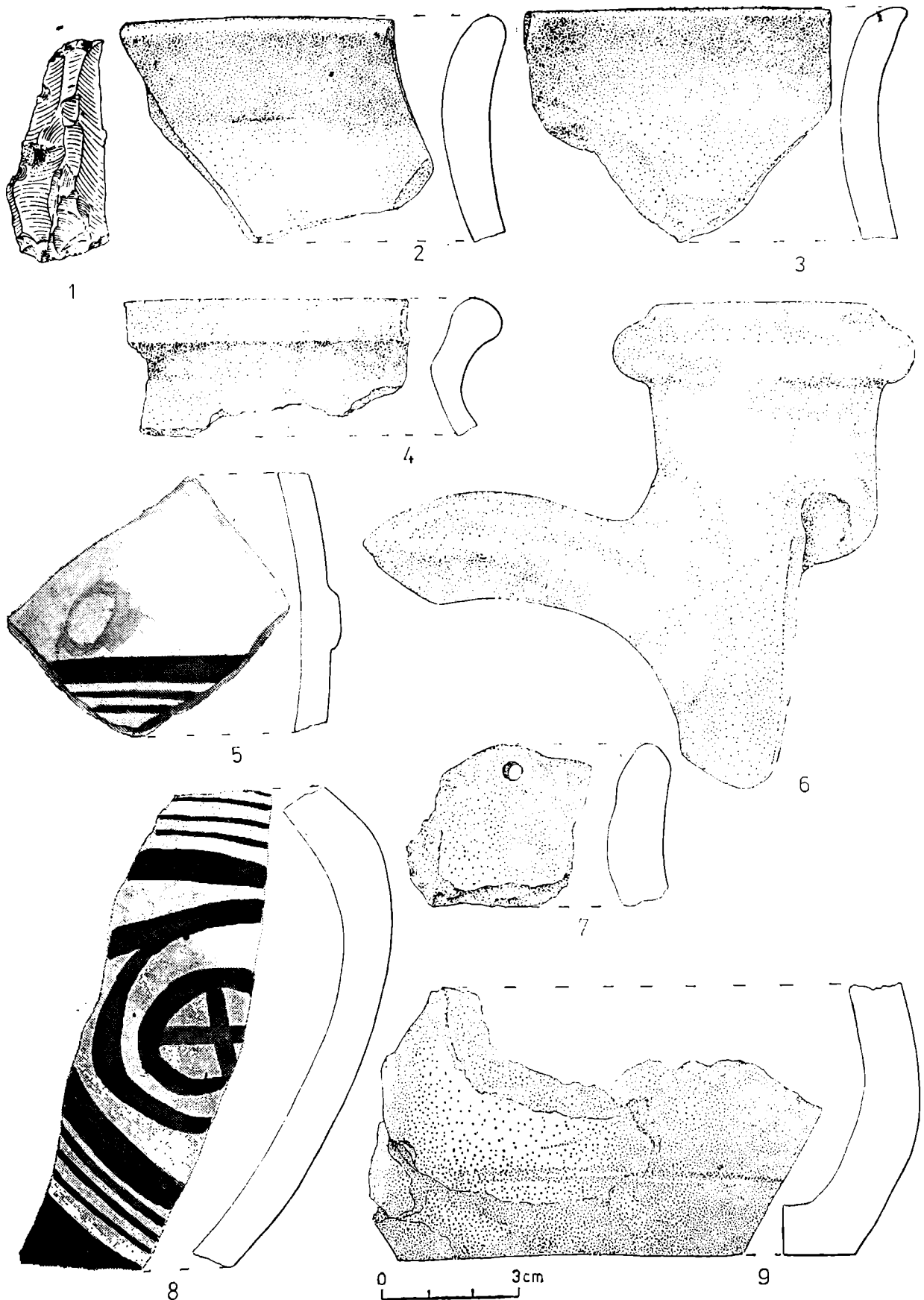


Fig. 1. Trifești. Lamă de silex (1) și fragmente ceramice din epoca neolitică (cultura Cucuteni B) (2, 3, 5, 8), din secolul al IV-lea (6, 9) și din prima jumătate a secolului al XV-lea (4, 7).

Fig. 1. Trifești. Lame de silex (1) et fragments de céramique du néolithique (la culture Cucuteni B) (2, 3, 5, 8), du IV^e siècle (6, 9) et de la première moitié du XV^e siècle (4, 7).

vații și ținând cont de configurația terenului, estimăm că necropola medievală conținea mai multe sute de morminte.

Registrul stratigrafic consemnat după adâncimea secțiunilor nu prezintă un aspect unitar. Întrucât funcționalitatea terenului a suferit importante schimbări în ultimele decenii, stratul superior, cu vegetație sporadică, grupează diverse resturi de la construcții demantelate, prundiș, nisip etc. Sub acest strat, gros de 0,25—0,30 m, se succed mai multe depuneri de sol cenușiu, cu grosimi și nuanțe diferite. Mai groasă — circa 0,20—0,30 m — este depunerea cenușie deschisă, cu urme din perioada modernă (secolele XVIII—XIX), care suprapune alte depuneri de culoare cenușie, cu porozitate deosebită, cu resturi ceramice sporadice din secolele XIII—XV, III—IV (cultura Sintana de Mureș-Černiahov), din epoca fierului și din neolitic (corespunzătoare fazei Cucuteni B). În anumite sectoare ale zonei cercetate s-a ajuns la pământul galben steril.

Dintre descoperirile mai interesante, excepțind cele aparținând necropolei medievale, care vor fi evocate mai pe larg în rândurile următoare, menționăm o lamă de silex cu trunchiere oblică retușată (fig. 1/1) și câteva fragmente ceramice pictate din faza B a culturii Cucuteni (fig. 1/2, 3, 5, 8), un gît de amforă romană (fig. 1/6) și vase fragmentare, din pastă cenușie, din secolul al IV-lea e.n. (fig. 1/9), precum și câteva fragmente de vase din prima jumătate a secolului al XV-lea (fig. 1/4, 7).

În cele șapte secțiuni și în casele adiacente au fost descoperite 62 de morminte, cu 63 de înhumați, unul din morminte fiind dublu. Foarte probabil că în perimetrul cercetat au existat inițial mai multe morminte, dar o parte a lor a fost distrusă de diferite săpături moderne, îndeosebi în partea de sud-est a suprafeței, unde, dealtfel, câteva din mormintele depistate prezintă însemnate deranjamente. Nu excludem posibilitatea ca în imediata apropiere a necropolei să se fi aflat și o biserică. Dealtfel, la circa 100 m est de spațiul cercetat a existat un astfel de lăcaș de cult, a cărui amintire mai este păstrată de cei mai bătrâni dintre localnici, amplasarea sa fiind marcată de o cruce. În jurul acestei vechi biserici au fost descoperite, prin săpături ocazionale, mai multe morminte. Utilizarea bisericii și a cimitirului adiacent a încetat încă de la sfârșitul secolului trecut, după o folosință desigur îndelungată. Considerăm posibil ca, după ce a fost dezafectată necropola pe care am cercetat-o, cimitirul mai nou al comunității locale să se fi mutat spre est, tocmai în jurul zonei unde se găsea biserica părăsită.

Deoarece distrugerile moderne nu au efectat pregnant decât o suprafață restrinsă, aspectul planimetric al necropolei se poate reconstitui în condiții destul de bune. Mormintele erau dispuse, după toate aparențele, în șiruri aproximativ paralele, fără însă ca această ordonare să fie prea rigu-

roasă. De asemenea, distanța dintre morminte este diferită: uneori, între ele s-a lăsat 0,5 m sau chiar mai puțin, iar alteori, cite 2—3 m. Numai în două cazuri am înregistrat suprapuneri parțiale de morminte, în care gropile mai noi au secționat extremitatea unor gropi dintr-o perioadă mai veche, iar în alt caz s-a procedat la reînhumarea unui schelet găsit probabil când s-a săpat una din gropile destinate altor morminte. Se poate admite prin urmare relativa contemporaneitate a înmormintărilor, în sensul că, atunci când s-au produs inhumările cele mai recente, la suprafața solului se mai păstrau semnele distinctive ale mării majorității a înmormintărilor vechi.

Gropile mormintelor sînt de formă dreptunghiulară, cu colțurile ușor rotunjite, avînd adîncimea variabilă. Mormintele de adulți erau, de regulă, mai adînci (circa — 0,70 — 1,20 m) decît acelea de copii (circa — 0,45 — 1,00 m). Deosebirile în privința adîncimii la care au fost depuși înhumații de o anumită categorie de vîrstă se datorează, în parte, zonei unde erau amplasați. Astfel, mormintele din partea de vest a perimetrului cercetat se aflau față de nivelul actual de călcare la adîncime mai mare (în general cu circa 0,20—0,30 m) decît acelea din partea de est, unde depunerile noi s-au dizlocat datorită diferitelor lucrări cu caracter edilitar.

Toți înhumații au fost depuși potrivit ritualului creștin, adică cu capul spre vest și picioarele spre est, cu mici derivații determinate de anotimpul în care s-a făcut înmormintarea. Brațele erau îndoite din cot, fiind așezate, de regulă, pe piept sau abdomen. La unele morminte de copii brațele se aflau întinse de-a lungul corpului sau aveau degetele sprijinite pe oasele bazinului. De asemenea, la câteva morminte de adolescenți și adulți unul din antebrațe era îndoit spre umăr, iar celălalt așezat pe piept sau abdomen.

Necropola cuprindea atît morminte de adulți — bărbați și femei — cit și de adolescenți și copii acestea din urmă reprezentînd mai mult de jumătate din totalul înhumaților, ceea ce indică o mortalitate infantilă ridicată și o medie de viață redusă. Așa cum am arătat, numai un singur mormint — M 40⁴ — era dublu, conținînd un schelet de adult și un altul de copil. Cei doi înhumați aparținuseră, desigur, aceleiași familii, depunerea lor împreună datorîndu-se morții concomitente. Numai la un număr restrîns de morminte s-au descoperit urme de lemn provenind de la sicrie, cei mai mulți înhumați fiind așezați direct pe pămînt. În nici unul din mormintele în care s-au păstrat rămășițe de la sicrie nu s-au găsit și cuie din fier, semn că scindurile sicielor erau asamblate cu ajutorul cuielelor din lemn sau prin alte mijloace.

Inventarul funerar era sărăcăcios, nefiînd semnalat decît la un număr limitat de morminte. În afara unor foarte puține piese provenind de la

⁴ Litera „M” reprezintă prescurtarea de la „mormint”.

diferite accesorii de îmbrăcăminte, inventarul era compus îndeosebi din obiecte de podoabă.

În prima categorie se include o cataramă ovală de la centură (din M5) și o țință din fier de la talpa încălțăminte (fig. 2/11) (din M 50). Numărul țințelor trebuie să fi fost mai mare, dar fiind atinse de rugină au devenit extrem de friabile, astfel că nu s-au putut recupera.

Mult mai diversă este categoria pieselor de podoabă, în rindul cărora destul de frecvent apar verigile de timplă și butonii sferoidali. În cazuri singulare s-au descoperit plăcuțe de la o diademă împreună cu câteva mărgelile, un șirag de mărgelile din pastă sticloasă și o mărgică tubulară din aramă.

Verigile de timplă aparțin la șapte tipuri deosebite, toate — cu excepția a două piese din argint — fiind din cupru suflat cu o poleială extrem de subțire de argint, care, mai în toate cazurile, a dispărut încă din vechime. Cel mai simplu tip de verigă era compus dintr-o sîrmă cu secțiunea ovală, avînd unul din capete plate și răsucit în spirală. Trei astfel de verigi, două din argint (fig. 2/3—4) și una din cupru (fig. 2/2), s-au descoperit în M 29 împreună cu o verigă de alt tip, iar una singură — din cupru (fig. 2/1) — în M 27, de asemenea împreună cu altă verigă de un tip diferit.

Celelalte opt verigi de timplă, toate din cupru argintat, descoperite în șase morminte, se încadrează în cinci tipuri deosebite. Unul din ele — găsit în M 28 — consta dintr-un fir dublu împletit (fig. 2/5). Un alt tip, reprezentat prin două exemplare, recuperate în M 33 (fig. 2/18) și M 49 (fig. 2/19), era format dintr-o sîrmă descriind un oval, cu o sferă compusă din două părți cuplate, flancate de fire înfășurate pe verigă. La un alt tip, cu dimensiuni ceva mai mari, în locul sferei se aflau fascicule de fire împletite în ochiuri dese. Un exemplar, găsit în M 29, era prevăzut cu două astfel de fascicule (fig. 2/20), iar un altul, din M 28, numai cu un singur fascicol de ochiuri, avînd de o parte și de alta, pe anumită distanță — ca și în cazul piesei din M 29 — un fir subțire înfășurat pe verigă (fig. 2/21).

Trei verigi de timplă erau de formă asemănătoare cu semnul întrebării. În cadrul lor distingem două tipuri deosebite. Primul, reprezentat prin două exemplare descoperite în M 26 (fig. 2/23) și M 27 (fig. 2/22), avea în partea inferioară un oval alcătuit din sîrmă subțire descriind diferite motive geometrice. La un alt tip, prezent numai în M 49, capătul de jos al verigii se bifurca, formînd un motiv serpentiform (fig. 2/17). Condițiile de descoperire a pieselor descrise, găsite întotdeauna pe fruntea înhumaților, precum și faptul că ele erau deseori cuplate două câte două, arată că au servit drept verigi de timplă purtate în păr și nu ca cercei, cum se apreciază uneori în mod eronat.

Butonii mici din cupru erau compuși din două semisfere cuplate, cea superioară fiind prevă-

zută cu o urechiușă de prindere. Cu excepția butonilor din M 41, decorați în jumătatea inferioară cu un motiv geometric în relief, format dintr-o granulă centrală înconjurată de alte opt granule și de un briu îngust crestat (fig. 2/9—10), ceilalți butoni nu prezentau nici un element ornamental (fig. 2/6—8, 12—18), dar unii dintre ei mai păstrează urme de argintare. Butonii din M 41 se deosebesc de piesele din alte morminte și prin forma lor mult mai plată. Piese de podoabă de această categorie au fost descoperite în opt morminte, numărul lor variînd: cite un exemplar provine din M 28, M 40 A și M 56, cite două exemplare din M 41 și M 50, cite trei din M 23 și M 24 și patru din M 26. Cîteva din ele s-au recuperat în stare fragmentară. În unele cazuri este foarte probabil ca piese similare să se fi distrus cu ocazia deranjamentelor mai vechi sau chiar a săpăturilor arheologice, dat fiind friabilitatea lor. Judecînd după faptul că butonii s-au găsit întotdeauna lângă craniile scheletelor, considerăm că ei erau înșirați pe un șnur sau cusuți de o panglică petrecută de-a lungul capului.

Plăcuțe de diademă, în număr de cinci exemplare, au fost descoperite numai în M35, la un loc cu câteva mărgelile mici din pastă sticloasă opacă, fiind cusute împreună pe o bandă de țesătură, care se lega pe frunte. Cele cinci plăcuțe, identice ca formă și decor, cu dimensiunile de $2,7 \times 2,4$ cm, erau lucrate îngrijit, din foiță subțire de argint, fiind aurite la exterior. În partea centrală este redată, în tehnica „au repoussé”, imaginea stilizată a unui animal de pradă, arcuit pentru atac. Marginea este ornamentată cu un șir de mici alveole, realizate cu un poanson. La cele patru colțuri, plăcuțele sînt prevăzute cu perforații pentru atașare de banda de țesătură (fig. 2/24—28).

Un șirag de mărgelile din pastă sticloasă opacă de diferite culori, cu suprafața netedă sau ajurată, s-a descoperit în M 56. Din M 46 provine o mărgică tubulară din aramă, cu lungimea de 1,0 m și diametrul de 0,6—0,7 cm (fig. 2/16).

Obiectele de podoabă prezentate mai sus provin în cea mai mare parte din morminte de copii. O altă observație, pe care ni se pare util să o consemnăm, este că patru din cele mai bogate morminte de copii (26, 27, 28 și 29) sînt amplasate în șir unul lângă altul, sugerînd posibilitatea apartenenței înhumaților la aceeași familie. Respectiva familie pare să fi aparținut unei categorii sociale cu posibilități materiale ce depășeau pe acelea ale membrilor de rînd ai comunității sătești de la Trifești. În același șir cu mormintele menționate se află, de asemenea, și alte morminte cu inventar funerar mai bogat (23, 24, 33 și 35), din acesta din urmă provenind diadema din argint aurit.

Pe baza analogiilor cu piesele similare descoperite atît în spațiul carpato-dunărean, cît și în alte regiuni din centrul, estul și sud-estul Europei, obiectele din componența inventarului funerar al mormintelor din necropola de la Tri

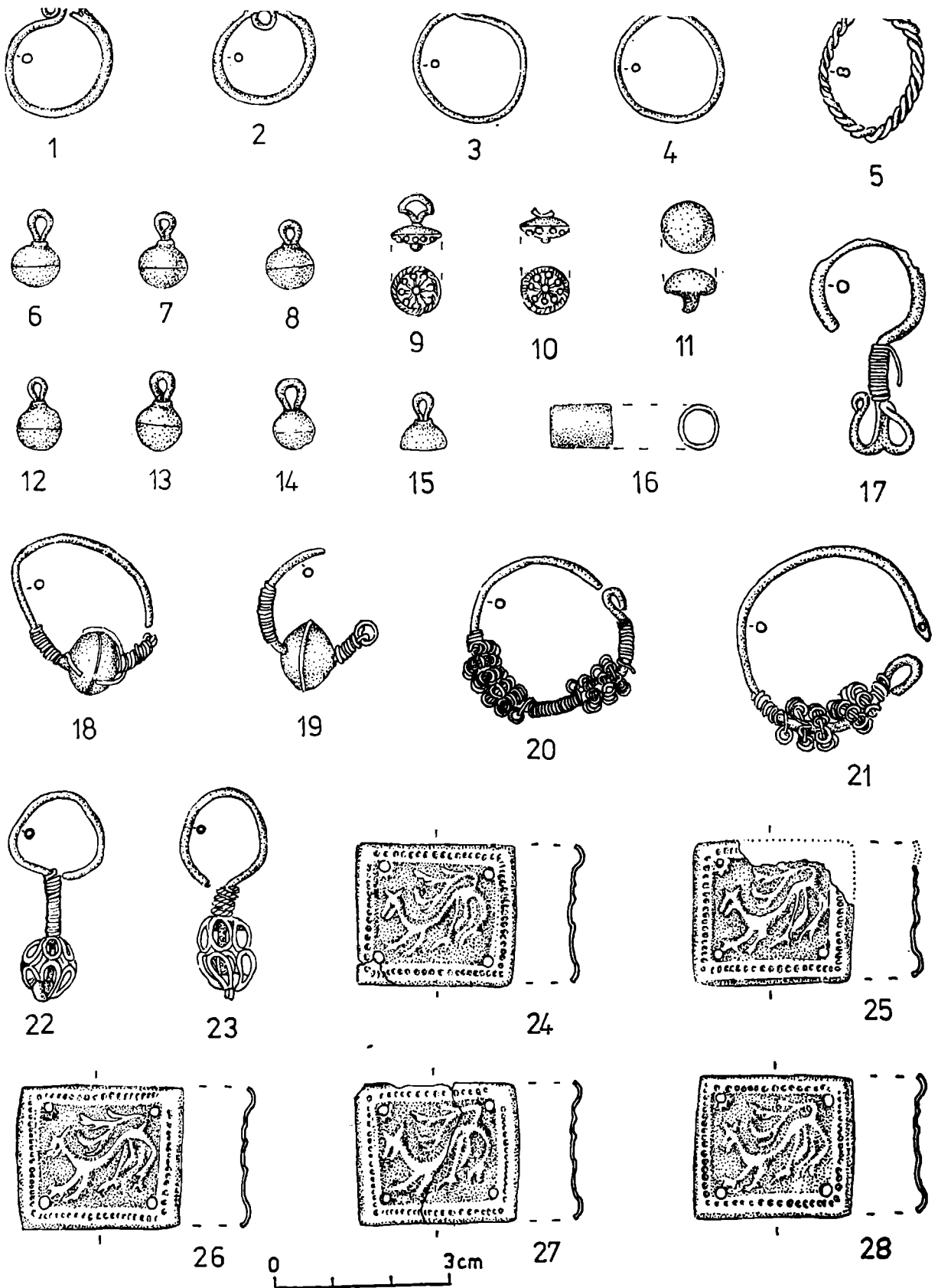


Fig. 2. Trifești. Piese din inventarul funerar al mormintelor 27(1, 22), 29(2-4, 20), 28(5, 12, 21), 24(6-8), 41(9-10) 50(11), 23(13-15), 46(16), 49(17, 19), 33(18), 26(23) și 35(24-28) de la necropola medievală din secolul al XIII-lea și prima jumătate a secolului al XIV-lea: verigi de timplă (1-5, 17-23), butoni sferoidali (6-10, 12-15), țintă de încălțăminte (11), mărgică tubulară (16) și plăcuțe de diademă (24-28) din cupru argintat (1-2, 5-10, 12-23, argint) (3-4), fier (11) și argint aurit (24-28).

Fig. 2. Trifești. Pièces de l'inventaire funéraire des tombeaux 27(1, 22), 29(2-4, 20), 28(5, 12, 21), 24(6-8), 41(9-10) 50(11), 23(13-15), 46(16), 49(17, 19), 33(18), 26(23) et 35(24-28) de la nécropole médiévale du XIII^e siècle et de la première moitié du XIV^e siècle: des pendants de timplă (1-5, 17-23), des boutons sphéroïdaux (6-10, 12-15), un clou de semelle (11), une perle tubulaire (16) et des plaquettes de diadème (24-28) en cuivre argenté (1-2, 5-10, 12-23), argent (3-4), fer (11) et vermeil (24-28).

fești — și implicit și acest complex de cult — se încadrează din punct de vedere cronologic în limitele secolului al XIII-lea și ale primei jumătăți a secolului al XIV-lea. Pentru datarea necropolei trebuie avute în vedere și piesele recuperate prin săpăturile din anul 1959, dintre care mai revelatoare este o jumătate de encolpion din bronz de tip kievian, produs cu puțin timp înainte de mare invazie mongolă⁵. Lipsa monedelor din mormintele identificate la Trifești pledează, de asemenea, pentru datarea lor în perioada ce precede ultimul sfert al secolului al XIV-lea, întrucât, după cum s-a constatat, cimitirele posterioare acestei epoci conțin întotdeauna monede, dat fiind că emisiunile făcute începând cu domnia lui Petru I Mușat au asigurat pe piața locală cantități bănești consistente. Menționăm, totodată, că fragmentele ceramice antrenate în pământul din umplutura gropilor sînt caracteristice secolului al XIII-lea și, eventual, începutului secolului următor, observație care vine în sprijinul datării propuse de noi.

După trăsăturile de rit și inventar funerar, ca și după caracteristicile antropologice ale scheletelor dezvelite în campania din anul 1959, necropola medievală de la Trifești se încadrează în rîndul complexelor funerare aparținînd populației românești. Cele mai apropiate analogii ale sale din toate aceste puncte de vedere se întîlnesc în celelalte necropole din spațiul est-carpatic datînd din perioada anterioară constituirii statului feu-

dal de-sine-stătător: Izvoare⁶, Doina-Girov⁷ (jud. Neamț), Hudum-necropola I⁸ (jud. Botoșani) și Vorniceni Mari⁹ (jud. Suceava).

FOUILLES DE TRIFEȘTI (DÉP. DE IAȘI)

RÉSUMÉ

Au cours de l'année 1981 on a repris les fouilles archéologiques de la nécropole médiévale de Trifești (dép. de Iași), où en 1959, l'on avait déjà signalé 25 tombeaux du Moyen Âge et quelques-uns de la période hallstattienne. Hormis quelques traces isolées du néolithique (la culture Cucuteni B), l'époque du fer, les III^e–IV^e siècles (la culture Sîntana de Mureș-Tcherniakhov), les XIII^e–XV^e et les XVIII^e–XIX^e siècles, l'on a découvert 62 tombeaux médiévaux. Ils contenaient 63 inhumés, l'un des tombeaux étant double. Les tombeaux étaient disposés en rangées presque parallèles, sans que cette disposition fût par trop rigoureuse. À deux reprises seulement on a enregistré des superpositions partielles de tombeaux, de sorte qu'on peut donc admettre la relative contemporanéité des inhumations. Les fosses des tombeaux d'adultes étaient plus profondes que celles qui étaient destinées aux enfants.

Tous les inhumés ont été déposés selon le rite funéraire chrétien, c'est-à-dire ayant l'orientation ouest-est, les bras pliés du coude, posés sur la poitrine ou sur l'abdomen. Certains tombeaux d'enfants font exception à cette position, les bras étant étendus le long du corps. Plus de la moitié du total des inhumés étaient des enfants et des adolescents, ce qui témoigne d'une moyenne d'âge assez réduite.

L'inventaire funéraire est assez pauvre, étant composé de peu de pièces, qui provenaient de divers accessoires vestimentaires (une boucle de ceinture et un petit clou de fer de la semelle) et plusieurs objets de parure (surtout des pendants de tempe et des boutons sphéroïdaux en cuivre argenté et en argent et tout à fait accidentellement des plaquettes de diadème en argent et des perles en pâte de verre ou en cuivre).

La nécropole de Trifești date du XIII^e siècle et de la première moitié du XIV^e et elle appartient à la population roumaine.

⁷ Săpături efectuate de M. Zamoșteanu. Inventarul descoperit se află în colecția Muzeului de istorie din Piatra Neamț. Pentru analiza antropologică a scheletelor, cf. O. Necrasov și D. Botezatu, SCA, 1, 1964, 2, p. 138–155.

⁸ V. Spinei și R. Popovici-Baltă, în *Din trecutul județului Botoșani*, Botoșani, 1974, p. 115–134.

⁹ M. D. Matei și Em. I. Emandi, SCIVA, 31, 1980, 4, p. 585–597.

⁵ V. Spinei, *MemAntiq*, 6–8, 1974–1976, p. 141–144.

⁶ R. Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936–1948*, București, 1957, p. 50–54, 325, și 331.